

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV TA‘LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TERMIZ DAVLAT UNIVERSITETI**

**Qo‘lyozma huquqida
UDK:**

XANALIYEV BOTIR BAXTIYOROVICH

**TIJORAT BANKLARINING DAROMAD BAZASINI MUSTAHKAMLASH
YO‘LLARI**

08.00.07-“Moliya, pul muomalasi va kredit”

**Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori
(Phd) ilmiy darajasini olish uchun yozilgan
DISSERTATSIYA**

**Ilmiy rahbar:
DSc, dotsent Gadoev So‘hrob Jumaqulovich**

TOSHKENT - 2024

MUNDARIJA

KIRISH	3
I-BOB TIJORAT BANKLARINING DAROMAD BAZASINI MUSTAHKAMLASHNING NAZARIY ASOSLARI VA XORIJ TAJRIBASI	11
1.1-§ Tijorat banklarining daromad bazasini mustahkamlash xususidagi ilmiy-nazariy qarashlar va ularning amaliy ahamiyati.....	11
1.2-§ Tijorat banklarining daromad bazasini baholash uslubiyotlari va ularning qiyosiy tavsifi.....	20
1.3-§ Tijorat banklarining daromad bazasini mustahkamlash bo'yicha ilg'or xorij tajribasi va uning amaliy ahamiyati.....	28
Birinchi bob bo'yicha xulosalar.....	39
2-BOB O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TIJORAT BANKLARI DAROMAD BAZASINING ZAMONAVIY HOLATI	45
2.1-§ Tijorat banklarining daromad bazasini mustahkamlashning me'yoriy-huquqiy asoslari.....	45
2.2-§ Tijorat banklari daromad bazasining amaldagi holati.....	54
2.3-§ Tijorat banklarining daromad bazasiga ta'sir etayotgan omillar.....	67
Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar.....	75
3-BOB O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI TIJORAT BANKLARINING DAROMAD BAZASINI MUSTAHKAMLASH YO'LLARI	79
3.1-§ Tijorat banklarining daromad bazasini mustahkamlash bilan bog'liq bo'lgan dolzarb muammolar.....	79
3.2-§ Tijorat banklarining daromad bazasini mustahkamlash yo'llari.....	91
Uchinchi bob bo'yicha xulosalar.....	101
XULOSA	104
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI	113

Kirish

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Tijorat banklarining daromad bazasini mustahkamlash ular faoliyatining barqarorligiga erishishning zaruriy sharti hisoblanadi. Masalan, AQSHning «Bank of America» bankida kreditlarning daromadlilik darajasi 2023 yilda 2022 yilga nisbatan 1,8 foizli punktga oshgani holda, Germaniyaning «Deutsche Bank»da fondli aktivlarning daromadlilik darajasi ushbu davriy oraliqda 2,1 foizli punktga oshdi¹. Xorij tajribasidagi ijobiy jihatlarning mavjudligi uni o'rganishning amaliy jihatlari asoslaydi.

Jahon bank amaliyotida sof foizli marjaning me'yoriy darajasini ta'minlash, daromad keltiradigan aktivlarning o'sish sur'ati bilan daromad keltiradigan aktivlardan olingan daromadlarning o'sish sur'ati o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash, aktivlarning portfellarini boshqarishni takomillashtirish yo'li bilan foizli daromadlarning yalpi daromad hajmidagi salmog'ining yuqori va barqaror darajasiga erishish, taqsimlanmagan foyda hisobidan tijorat bankining kapitallashtirish darajasini oshirishga qaratilgan ilmiy-tadqiqot ishlariga alohida e'tibor qaratilmoqda. Biroq, tijorat banklarining daromad bazasini diversifikatsiya qilish, banklarning daromad bazasiga tashqi omillarning ta'sirini baholash aniqligini oshirish, sof foizli spreadning barqaror darajasini ta'minlash masalalarini kompleks va tizimli tarzda o'rganilmaganligi mazkur yo'nalishlarda ilmiy izlanishlar olib borish zarurligidan dalolat beradi.

«O'zbekistonda tijorat banklari aktivlarining likvidliligi va daromadlilik o'rtasidagi mutanosiblikni ta'minlash, muammoli kreditlarni boshqarish amaliyotini takomillashtirish orqali kreditlar daromadlilikining barqarorligini ta'minlash, tijorat banklari passivlarining barqarorligini ta'minlash, bank investitsion operatsiyalarining barqarorligiga erishish, tijorat banklarining aktivlari va majburiyatlari o'rtasidagi miqdoriy mutanosiblikni ta'minlash, innovatsiyalarni bank amaliyotiga joriy qilish orqali bank mahsulotlari tannarxini pasaytirishga katta

¹ Consolidated Balance Sheet. Consolidated Statement of income. Annual Report 2022// www.bankofamerica.com.; Consolidated Statement of Profit or Loss. Consolidated Statement of Financial Position//www.db.com.

e'tibor qaratilmoqda»². «moliyaviy risklarni baholash va boshqarish tizimini ilg'or xorij tajribasi asosida rivojlantirish, kreditlashni faqat bozor shartlari asosida amalga oshirish, banklarning davlat resurslariga qaramligini pasaytirish, kredit portfelini boshqarish sifatini yaxshilash, kreditlash hajmlarining mo'tadil o'sishiga amal qilish, davlat banklarini kompleks transformatsiya qilish»³ milliy bank tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari qilib belgilangan. Mazkur vazifalar ijrosini ta'minlash banklarning daromad bazasini mustahkamlash yuzasidan ilmiy asoslangan taklif-tavsiyalar ishlab chiqish zarurligini belgilaydi.

«O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi PF-60-son «2022-2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi, 2020 yil 12 maydagi PF-5992-son «2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida»gi farmonlari, 2017 yil 12 sentyabrdagi PQ-3270-son «Respublika bank tizimini yanada rivojlantirish va barqarorligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi, 2019 yil 21 maydagi PQ-4325-son «Davlat korxonalarini va ustav kapitalida davlat ishtirok etayotgan tijorat banklarini restrukturizatsiya va isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorlari»⁴ hamda boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni bajarishda mazkur dissertatsion tadqiqot muayyan darajada xizmat qilishi mumkin.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Ushbu dissertatsiya respublika fan va texnologiyalar rivojlanishining «Demokratik va huquqiy jamiyatni ma'naviy-axloqiy va madaniy rivojlantirish, innovatsion iqtisodiyotni shakllantirish» ustuvor yo'nalishi doirasida bajarilgan.

² Ханалиев Б. Б Проблемы, связанные с укреплением доходной базы коммерческих банков в Узбекистане //статья в журнале - научная статья. Термезский государственный университет (Термез). [ЭКОНОМИКА И ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВО](#). – 2023. – № 9 (158).- С. 861-865.;

³ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 12 maydagi PF-5992-sonli "2020-2025 yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi farmoni//QHMMB:06/205992/0581-son. 13.05.2020 y.

⁴ O'zbekiston Respublikasining Qonunchiligi //www.lex.uz.